ISNN 3030-3907

2026/4
VOLUME 5

DEVELOPMENT OF SCIENCE

ILMIY JURNAL

Development of science

Ilmiy jurnal

2026/4 VOLUME 5

ISSN 3030 -3907

Ilmiy jurnal OAK rayosatining 2024 yil 27 sentabrdagi 361-son qaroriga asosan 02.00.00 kimyo fanlari hamda 2025 yil 12 fevral 367- son qaroriga asosan 05.00.00 texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR:
Temirov Alisher Hoshim o‘g‘li – texnika fanlari falsafa doktori (PhD),Dotsent.
TAHRIRIYAT KENGASH RAISI:
Fozilov Sadriddin Fayzullayevich – texnika fanlari doktori, professor
TAHRIRIYAT KENGASH A’ZOLARI

TEXNIKA FANLARI/ TECHNICAL SCIENCES/ ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bozorov G‘ayrat Rashidovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Abdurahmonov Olim Rustamovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Adizov Bobur Zamirovich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Umumiy va noorganik kimyo instituti, professor
Hayitov Ruslan Rustamjonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Jumayev Qayum Karimovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Berdiyev Dorob Murodovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor
Maxmudov Rafiq Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Tilloyev Lochin Ismatilloyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Raxmonov Qahramon Sanakulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Barakayev Nusratullo Rajabovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor.
Jo‘rayev Xayrullo Fayziyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Panoyev Erali Rajabboyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Ataullayev Sherzod Nabiullyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Malik Negmurodovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Axmedova Ozoda Bahronovna
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti.
Safarov Bahri Jumayevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Xaydarov Axtam Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Safarov Jasur Alijon o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Асадова Раъно Дилмуратовна
Тошкент Давлат техника университети доценти

KIMYO FANLARI/ CHEMICAL SCIENCES/ ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Axmedov Voxid Nizomovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Umarov Baqo Bafoyevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Kodirov Abduaxad Abduraximovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Qurbonov Mingniqul Jumagulovich
Qarshi davlat Universiteti, dotsent
Turemuratov Sharibay Naurizbaevich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi Bosh ilmiy kotibi, professor
Tursunov Kaxor Shonazarovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Do‘stov Hamro
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Panoyev Nodir Shavkatovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Olimov Bobur Bahodir o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Kasimov Sherzod Abduazimovich
Termiz Davlat Universiteti, professor.
Aliqulov Rustam Valiyevich
Termiz Davlat Universiteti, professor
Tropov Xamza Tursunovich
Samarqand Davlat Universiteti, professor

IQTISODIYOT FANLARI/ ECONOMICS/ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Nizamov Aslitdin Badreddinovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Boboyev Akmal Choriyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Ergashxojayeva Shaxnoza Djasurovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Saidaxmedova Nodira Ilxomovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Muxsinov Bekzod Toxirovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shakarov Qulmat Ashirovich
Renessans ta'lim universiteti,dotsent.
Jumaeva Zulfiya Qayumovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Norova Salomat Yusupovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Avezova Shaxnoza Maxmudjonovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Jalilov Jamshid G‘anijonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dotsent
Xasanova Gulruh Djumanazarovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

PEDAGOGIKA FANLARI/ PEDAGOGICAL SCIENCES / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Siddiqova Sadoqat G‘afforovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Zoyirov Erkin Xalilovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, DSc, professor
Gaffarov Feruz Hasanovich
Puchon Universiteti, *professor*
Ruziyev Davron Yuldashevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Muradova Firuza Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Yunusova Gulandon Samiyevna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
To‘xtayeva Zebo Sharifovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Navro‘zova Gulchixra Nigmatovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Uzoqova Laylo Polvonovna
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.
To‘raqulova Marjona Qiyom qizi
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Muradova Zarina Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Sanjar Aslonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shodiyev Jahongir Jo‘raqulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent
Gaffarov Laziz Hasanovich
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.

Tahririyat a’zolarning to‘liq ro‘yxati jurnalning www.devos.uz saytida keltirilgan.

Tahririyat hay’ati a’zolarining tarkibini o‘zgartirish hamda qo‘shimcha kiritish yoki tahririyat a’zoligidan chiqarish bosh muharrir tomonidan amalga oshiriladi.

ISSN 3030-3907

Development of science ilmiy jurnali 2024 yil 15 aprel kuni №256445 sonli guvohnoma bilan Davlat ro‘yxatidan o‘tgan.

To‘plam elektron ko‘rinishda (pdf formatida) mualliflarga taqdim etiladi. To‘plamga kiritiladigan maqolalarning mazmuni, ulardagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligiga hamda har qanday fikr - mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas’ul hisoblanadilar. Talablarga javob bermaydigan maqolalar to‘plamga kiritilmaydi. Tashkiliy qo‘mita maqola matnini qisqartirish, qisman tuzatish kiritish, seksiyalarga joylashtirish huquqiga ega.

ISSN 3030-3907

FRANSUZ TILIDAGI DEFEKTIV (NUQSONLI) FE'LLAR: FUNKSIONAL VA SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Anorboyev Mamayusuf O'rol o'g'li
Turon universiteti Lingvistika (fransuz tili) yo'nalishi 2-bosqich magistranti
Qarshi, Uzbekistan
Jo'raqobilova Xamida
Turon universiteti Ilmiy rahbar
E-mail: mamayusuf_2000@mail.ru

Annotatsiya. Defektiv fe'llar fransuz tilining fe'l tizimida o'ziga xos kategoriya bo'lib, ular ayrim tuslanish shakllarining yo'qligi yoki cheklanganligi bilan tavsiflanadi.[Wikipédia, *Verbes défectifs en français]* Muntazam va nomuntazam fe'llardan farqli o'laroq, defektiv fe'llar to'liq tuslanish paradigmasiga ega emas, bu esa ularning funksional va semantik jihatlari bilan bog'liq masalalarni yuzaga keltiradi. Ushbu maqolada fransuz tilidagi defektiv fe'llarning funksional va semantik xususiyatlari zamonaviy grammatik va leksikografik manbalar, xususan Espace Français va Le Robert lug'atiga tayangan holda tahlil qilinadi. [EspaceFrançais, *Les verbes défectifs*] Tadqiqot natijalari defektivlik hodisasi fe'llarning semantik qiymati, ularning shaxssiz qo'llanishi hamda tarixiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: defektiv fe'llar, fransuzcha tuslanish, shaxssiz fe'llar, fe'l semantikasi, grammatik tizim

Abstract. Defective verbs constitute a specific category within the French verbal system and are characterized by the absence or restriction of certain inflectional forms. Unlike regular and irregular verbs, defective verbs do not possess a complete conjugational paradigm, which raises a number of issues related to their functional and semantic properties. This article analyzes the functional and semantic characteristics of defective verbs in French on the basis of contemporary grammatical and lexicographic sources, notably *Espace Français* and the *Le Robert* dictionary. The findings of the study demonstrate that the phenomenon of defectiveness is closely linked to the semantic value of verbs, their impersonal usage, and their historical development.

Keywords: defective verbs, French conjugation, impersonal verbs, verb semantics, grammatical system

Аннотация. Дефективные глаголы представляют собой особую категорию в системе французского глагола и характеризуются отсутствием или ограниченностью некоторых форм словоизменения. В отличие от правильных и неправильных глаголов, дефективные глаголы не обладают полной парадигмой спряжения, что порождает ряд вопросов, связанных с их

ISSN 3030-3907

функциональными и семантическими особенностями. В данной статье функциональные и семантические характеристики дефективных глаголов французского языка анализируются на основе современных грамматических и лексикографических источников, в частности *Espace Français* и словаря *Le Robert*. Результаты исследования показывают, что явление дефективности тесно связано с семантической ценностью глаголов, их безличным употреблением и историческим развитием.

Ключевые слова: дефективные глаголы, французское спряжение, безличные глаголы, семантика глагола, грамматическая система

KIRISH.

Qaysi oilada fransuz tiliga oshno bo‘lgan, dasturxon atrofida, meva bilan pishloq orasida, mehmonlarni til nozikliklari haqidagi savollar bilan chalg‘itishni xush ko‘radigan biror kishi topilmaydi, deya ayta olamiz? Shubhasiz, bunday savollar orasida fe’l tuslanishiga oid masalalar ham alohida o‘rin tutadi.

Shu bois “*choir* fe’lining hozirgi zamon davomli shakli qaysi?” kabi savol paydo bo‘lganda, hazm jarayoni ham jiddiy sinovdan o‘tadi. *Je choyais* deb javob bergan kishi yanglishadi, chunki bu shakl choyer fe’liga xos. Xuddi shuningdek, *accroire* fe’lining hozirgi zamon ko‘plik shakli sifatida *nous accroyons* variantini taklif etganlar ham xatoga yo‘l qo‘yadi. Bu fe’llar defektiv fe’llar hisoblanadi, ya’ni ularning tuslanishi to‘liq emas. Bunday “tuzoq”lardan faqat tilni mukammal bilishgina saqlab qolishi mumkin [https://www.lesoir.be/149694/article/2018-04-06/].

Defektiv fe’l nima?

Fransuz tilidagi fe’l tuslanishining qiziqarli jihatlari orasida *falloir* fe’lining ikkinchi shakldagi o‘tgan zamon sharti yoki savoir fe’lining o‘tgan zamon kon’yunktivi bilan bir qatorda “defektiv fe’llar” ham alohida o‘rin egallaydi. Lotincha *deficere* (“yetishmaslik”) so‘zidan kelib chiqqan bu atama ayrim zamon, mayl yoki shaxs shakllari mavjud bo‘lmagan fe’llarni anglatadi.

Mazkur ta’rif deyarli to‘liq tuslanadigan fe’llar bilan faqat bir necha shaklda qo‘llanadigan fe’llarni bir toifaga kiritish imkonini beradi. Masalan, *absoudre* fe’li faqat o‘tgan oddiy zamon va o‘tgan zamon kon’yunktivida defektiv bo‘lsa, *chaloir* fe’li hozirgi kunda faqat hozirgi zamon uchinchi shaxs birlik shaklida (il chaut) ishlatiladi.

Til tarixining oldingi bosqichlarida vaziyat boshqacha bo‘lgan. Masalan, qadimgi *issir* (“chiqmoq”) fe’lidan bugungi kunda faqat *issu* sifatdoshi saqlanib qolgan. *Accroire* fe’li hozir faqat infinitiv shaklda, *faire* yoki *laisser* fe’llari bilan birga qo‘llanadi. *Attraire* fe’li esa fe’l sifatida yo‘qolib, faqat *attrait* ot shaklida saqlangan.

ISSN 3030-3907

Ba’zi fe’l shakllari umumiy tildan chiqib ketgan bo‘lsa-da, mintaqaviy nutqda yashab qolgan. Masalan, transir fe’li hozir adabiy yoki eskirgan hisoblanadi, biroq Valoniyada u faol ishlatiladi: Nous avons souvent transi à l’approche des examens (« Biz imtihonlar yaqinlashganda ko‘pincha sovuqdan qotib qolardik (yoki: juda hayajonlanardik / qo‘rqardik).

Shuningdek, ayrim zamon va mayllarning qo‘llanmasligi nutq registri bilan ham bog‘liq. *Se casser, foutre, dégueuler* kabi so‘zlashuvga xos fe’llarda o‘tgan oddiy zamon yoki o‘tgan zamon kon’yunktivi faqat kulgili effekt yaratish maqsadida ishlatiladi. Xuddi shunday effekt eskirgan shakllarni jonlantirish orqali ham yuzaga keladi: *« Dieu, que ce que j’ois est triste !-(Xudoyim, men eshitayotgan narsa naqadar qayg‘uli! ».* j’ois — bu eski/fransuzcha arxaik shakl, hozirgi tilda j’entends (eshityapman) degani. Ifoda kuchli hissiy hayrat va qayg‘uni bildiradi [Grevisse, M., *Le Bon Usage*].

Fransuz grammatikasida fe’l barcha zamon, mayl va shaxslarda tuslana olmasa, u defektiv fe’l deb ataladi. Bu defektivlik qisman yoki deyarli to‘liq bo‘lishi mumkin [Riegel, Pellat, Rioul, *Grammaire méthodique du français]*.

Le Robert lug‘atiga ko‘ra, ayrim fe’llar faqat infinitivda *(accroire, quérir)*, boshqalari esa faqat uchinchi shaxs birlikda (*falloir, pleuvoir*) ishlatiladi. Bu holat xato emas, balki ushbu fe’llarning o‘ziga xos grammatik xususiyatidir.

Defektiv fe’llarning funksional xususiyatlari. Tuslanish paradigmasining cheklanganligi

Defektiv fe’llarning asosiy funksional belgisi — tuslanish paradigmasining cheklanganligidir. Masalan, falloir fe’li faqat shaxssiz shaklda (il faut) qo‘llanadi. Boshqa shaxslarga oid shakllar mavjud emas [*Dictionnaire Le Robert*, entrée « verbes défectifs »].

Meteorologik fe’llar (*pleuvoir, neiger, grêler*) ham funksional jihatdan defektiv bo‘lib, ular inson irodasidan mustaqil tabiiy hodisalarni ifodalaydi. [*Dictionnaire Le Robert*, entrée « verbes défectifs »]

Shaxssiz qo‘llanish

Defektiv fe’llarning aksariyati shaxssiz fe’llar bo‘lib, undagi il olmoshi real referentga ega emas, faqat grammatik subyekt vazifasini bajaradi. Mazkur holat ularning tuslanishdagi cheklanishini izohlaydi.

Quyida fransuz tilida faqat infinitif shaklda ishlatiladigan nuqsonli fe’llardan jadval asosida misollar va tushuntirishlar berib o‘tamiz

1-Jadval

accroire	ishontirmoq
assavoir	bilmoq

ISSN 3030-3907

bienvenir	Xurmat ehtirom bilan qabul qilmoq
chevrer	Sabrsizlik qiolmoq
Courre	yugurmoq
Enquerre	Izlanmoq, ma’lumot olmoq
Ester	Adolatni targ‘ib qilmoq
Ferir	Urmoq, zarba bermoq
Malfaire	Zarar yetkazmoq
Querir	Qidirib bormoq
Ravoir	Qayta ega bo‘lmoq

Shunday qilib, yuqorida sanab o‘tilgan fe’llar fransuz tilida og‘zaki va yozma nutqda faqat infinitif (noto‘g‘ri) variantda ishlatiladi va shu kabi fe’llar allaqachon o‘z tuslanish shakllarini yo‘qotgan. Ular eskirgan yoki arxaik so‘zlar maqomini olishga ulgurgan.

Defektiv fe’llarning semantik xususiyatlari. Agentlikning past darajasi

Semantik jihatdan defektiv fe’llar ko‘pincha agentga ega bo‘lmagan holat yoki hodisalarni ifodalaydi. Masalan, pleuvoir tabiiy hodisani, falloir esa obyektiv zaruratni bildiradi. Shu sababli ular inson subyekti bilan bog‘lanmaydi.

Tarixiy taraqqiyot va semantik ixtisoslashuv

Ko‘plab defektiv fe’llar avvallari to‘liq tuslangan, biroq vaqt o‘tishi bilan ayrim shakllari yo‘qolgan. Ouïr va choir fe’llari bunga misoldir.

Ularning ma’nosining torayishi va ixtisoslashuvi ham defektivlikning kuchayishiga olib kelgan. [EspaceFrançais, op. cit.]

Defektiv fe’llarning grammatik tizimdagi o‘rni

Defektiv fe’llar fransuz fe’l tizimida chekka, ammo muhim o‘rin egallaydi. Ular grammatik me’yor va real nutq o‘rtasidagi ziddiyatni yaqqol ko‘rsatadi. Ushbu fe’llarni o‘rganish til tizimining dinamik tabiatini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Fransuz tilidagi defektiv fe’llar funksional va semantik omillarga asoslangan o‘ziga xos kategoriya hisoblanadi. Ayrim tuslanish shakllarining yo‘qligi shaxssizlik, agentlikning pastligi hamda tarixiy rivojlanish bilan izohlanadi. Defektiv fe’llar tahlili fransuz grammatik tizimining doimiy rivojlanib boruvchi, moslashuvchan tuzilma ekanini ko‘rsatadi.

Quyida ayrim nuqsonli fe’llar haqida so‘z yuritamiz:

Absoudre

Ta’rifi: Oddiy va kundalik tilda bu fe’l kechirmoq, uzr qilmoq, avf etmoq, oqlamoq degan ma’noni bildiradi.

ISSN 3030-3907

Tuslanishi: Bu fe’l barcha zamonlarda tuslanadi, faqat indikativning passé simple (oddiy o‘tgan zamon) va subjonctifning imparfait (o‘tgan zamoni) bundan mustasno.

Accroire

Ta’rifi: Aslida to‘g‘ri bo‘lmagan narsaga, noto‘g‘ri ta’sir ostida ishonib qolmoq.

Tuslanishi: Faqat infinitiv shaklida ishlatiladi, oldidan odatda faire (qildirmoq) fe’lining bir shakli, kamroq hollarda laisser (qo‘ymoq) fe’li keladi.

Misol:

Hazilkashlar to‘dasi, o‘zlarini ishontirmoqchi bo‘lgan va bizni ham ishontirmoqchi bo‘lgan, go‘yoki ular O‘rta yer dengizini kashf etganliklarini aytishadi. (Gustave Flaubert, “Correspondance”, 1876)

Apparoir

Ta’rifi: Ko‘rinib turmoq, aniq bo‘lmoq, yaqqol namoyon bo‘lmoq.

Tuslanishi: Faqat infinitiv shaklida faire fe’li bilan va indikativ hozirgi zamonda uchinchi shaxs birlikda (il appert) ishlatiladi.

Misol:

U o‘z haq-huquqining to‘g‘riligini namoyon qiladi.

Assavoir

Ta’rifi: Ma’lum qilmoq, xabardor qilmoq.

Tuslanishi: Faqat infinitiv shaklida faire fe’li bilan ishlatiladi.

Misol:

Urush vazirligining bir aylanma xati milliy gvardiyachilarga shuni ma’lum qiladiki, parlamenter (muzokarachi) yuborilishi urush hiylasi bo‘lishi mumkinligi sababli, dushman o‘q uzishni to‘xtatgan bo‘lsa ham, otishni davom ettirish kerak.(Edmond va Jules de Goncourt, “Journal”, 1871)

Bienvenir

Ta’rifi: Kimnidir qulay paytda kelgani sababli iliq kutib olmoq.

Émile Littré bu so‘zni defis bilan yozadi: bien-venir.

Tuslanishi: Bu fe’l faqat infinitiv shaklida ishlatiladi: Bienvenir quelqu’un (kimnidir yaxshi kutib olmoq).

Se faire bienvenir de quelqu’un (kimningdir tomonidan yaxshi kutib olinmoq).

Misol: Boemond oxir-oqibat bu shaxs haqida adashganidan qo‘rqdi va uni yaxshi kutib olishga rozi bo‘ldi. (Léon Bloy, La Femme pauvre, 1897)

Braire

Ta’rifi: Eshak haqida gapirganda, ovoz chiqarib hangramoq. So‘zlashuv tilida faire braire — juda zeriktirmoq degan ma’noni anglatadi.

ISSN 3030-3907

Tuslanishi: Braire faqat infinitiv hozirgi zamonda, indikativning hozirgi va kelasi zamonlarining uchinchi shaxslarida va shart maylida ishlatiladi:
il brait, ils braient, il braira, ils brairont; il brairait, ils brairaient.
Qolgan shakllari ishlatilmaydi.

Bruire

Ta’rifi: Yengil, noaniq shovqin chiqarmoq.

Tuslanishi: Bruire faqat infinitivda, hozirgi zamon sifatdoshi (participe présent)da va indikativning hozirgi hamda imparfait (o‘tgan davomiy zamon)dagi uchinchi shaxslarida ishlatiladi.
Shuningdek, subjonctifning hozirgi zamonida ham qo‘llanadi:

il bruit, ils bruissent ; il bruissait, ils bruissaient ; qu’il bruisse, qu’ils bruissent.

Misol: Uning nihoyatda muloyim ovozi, bolaligimdagi bu murojaat menda yana yosh buloqlarni ochadi; men tinglayman — tomchi-tomchi tarzda — tiniq va o‘tkinchi xotiralar shovqinini… (Colette, Claudine en ménage, 1902)

Chaloir

Ta’rifi: Muhim bo‘lmoq, ahamiyatli bo‘lmoq; e’tibor bermoq.

Tuslanishi: Bu nuqsonli (défectif) va shaxsga bog‘liq bo‘lmagan (impersonnel) fe’l hisoblanadi, asosan quyidagi shakllarda ishlatiladi:
peu me chaut (menga unchalik ahamiyati yo‘q),
il ne m’en chaut (menga buning ahamiyati yo‘q).

Shunga qaramay, boshqa zamon va mayllarda ham ayrim qo‘llanishlari uchraydi.

Misol: Biz uchun uning [Heinrich Schenker] bunda nimani ko‘rishi muhim emas! Biz uni (musiqani) ko‘rishimiz — yoki yaxshiroq aytganda, eshitishimiz kerak. (Romain Rolland, Beethoven, 1-jild, 1928)

Choir

Ta’rifi: O‘z og‘irligi ta’sirida, muvozanat buzilishi natijasida pastga tushmoq (tortishish qonuniga ko‘ra).
Oddiy sinonimi: tomber (yiqilmoq, tushmoq).

Tuslanishi: Choir kundalik tilda infinitivda, ayniqsa laisser (qo‘ymoq) fe’lidan keyin ishlatiladi.

Biroq, ko‘pchilik lug‘atlar aytganidek faqat infinitivda emas, balki indikativda ham tuslanadi: hozirgi zamon (faqat 1- va 2-shaxs birlik hamda 3-shaxslar mavjud, boshqa shakllar yo‘q), passé simple (oddiy o‘tgan zamon), kelasi zamon (cherra va choira shakllarida), shuningdek o‘tgan zamonning turli shakllarida (oddiy, qo‘shma, plus-que-parfait). Shuningdek, o‘tgan zamon sifatdoshi ham uchraydi: chu, chue.

ISSN 3030-3907

Clore

Ta’rifi: Kirishni oldini olish uchun yopmoq. O‘rab olmoq, devor bilan o‘rab qo‘ymoq, qamab qo‘ymoq.

Tuslanishi: Clore faqat to‘rtta oddiy zamonga ega:

indikativ hozirgi zamon: je clos, tu clos, il clôt (ko‘plik shakllari yo‘q), kelasi zamon: je clorai,

shart mayli: je clorais, o‘tgan zamon sifatdoshi: clos, close, hamda barcha qo‘shma zamonlarda ishlatiladi.

Déchoir

Ta’rifi: Oldingi holatdan pastroq holatga tushib qolmoq. (axloqiy, ijtimoiy jihatdan) pasaymoq.

Tuslanishi: Déchoir barcha zamonlarda va barcha shaxslarda ishlatiladi, ammo unda hozirgi zamon sifatdoshi (participe présent) va buyruq mayli (impératif) yo‘q.

Échoir

Ta’rifi: Taqdir yoki tasodif bilan biror kishiga tegmoq, sodir bo‘lmoq, nasib qilmoq. Muddatiga yetmoq, tugamoq.

Tuslanishi: Échoir asosan faqat uchinchi shaxslarda yaxshi qo‘llanadi: il échoit (yoki échet), ils échoient (yoki échéent), il échut, il échoira (yoki écherra) va hokazo. Shunga qaramay, quyidagi shakllar ham uchraydi: j’échus, tu échus, nous échûmes, j’écherrai, j’écherrais va hokazo. Sifatdosh shakllari échéant va échu juda ko‘p ishlatiladi.

Éclore

Ta’rifi: Tuxumdan yoki pilladan chiqmoq. Muddatiga yetmoq, tugamoq. Keng ma’noda: ochilmoq, yoyilmoq.

Tuslanishi: Éclore faqat quyidagi shakllarda ishlatiladi:

infinitiv, o‘tgan zamon sifatdoshi: éclos, éclose, kelasi zamon: il éclora, ils écloront, shart mayli: il éclorait, ils écloraient, subjonctif hozirgi zamon: qu’il éclose, qu’ils éclosent, hamda barcha qo‘shma zamonlarda.

Faillir

Ta’rifi: Yetishmaslik, xato qilmoq, kamchilik qilmoq. Yon bermoq, qarshilik ko‘rsata olmaslik. Xato qilmoq, adashmoq.

Tuslanishi: Faillir hozirgi kunda deyarli faqat quyidagi shakllarda ishlatiladi: infinitiv,

passé simple: je faillis va hokazo,

kelasi zamon: je faillirai va hokazo,

shart mayli: je faillirais va hokazo,

qo‘shma zamonlar: j’ai failli, j’avais failli va hokazo.

Falloir

ISSN 3030-3907

Ta’rifi: Zarur bo‘lmoq, kerak bo‘lmoq; yetishmaslik.

Tuslanishi:

Falloir fe’lida buyruq mayli (impératif) ham, hozirgi zamon sifatdoshi (participe présent) ham yo‘q.

U asosan faqat uchinchi shaxslarda qo‘llanadi, chunki bu shaxsga bog‘liq bo‘lmagan (impersonnel) fe’ldir.

Nuire

Ta’rifi: Kimdandir zarar yetkazmoq, ziyon keltirmoq, yomonlik qilmoq; kimningdir manfaatiga putur yetkazmoq. **Tuslanishi**: *Nuire* fe’lining o‘tgan zamon sifatdoshi (*participe passé*) jins (feminin) va ko‘plik shakllariga ega emas va **t harfisiz yoziladi**: *nui*.

Ouïr

Ta’rifi: Eshitmoq **Tuslanishi**: Bu fe’lning tuslanishi juda nuqsonli (défectif). Asosan faqat infinitiv (*ouïr*), o‘tgan zamon sifatdoshi (*ouï*) va qo‘shma zamonlar uchraydi. Ba’zan *finir* fe’li modeliga o‘xshatib (odatda hazil yoki erkin uslubda) sun’iy arxaik shakllar ham uchraydi: *oyez, il orra, il ouït, il oyait, en oyant* va hokazo (Maurice Grevisse, 1980).

Paître

Ta’rifi: (hayvon uchun) o‘t, o‘simlik, tushgan mevalarni joyida turib yeyish, o‘tlamoq.

Tuslanishi: *Paître* passé simple, subjonctif imparfait va qo‘shma zamonlarda ishlatilmaydi hamda unda o‘tgan zamon sifatdoshi yo‘q. Conseil supérieur de la langue française *il paît* va kelasi hamda shart zamon shakllarida sirkumfleks (ˆ) aksentini olib tashlashni taklif qiladi.

Pleuvoir

Ta’rifi: Osmondan yerga yog‘moq. Ko‘p miqdorda tushmoq, yog‘ilib kelmoq.

Tuslanishi: *Pleuvoir* faqat uchinchi shaxs birlik va ko‘plikda tuslanadi.

Misol:

Biz tanqidchilar, o‘qishimiz va tekshirishimiz kerak bo‘lgan narsalar bilan boshimiz to‘la, chunki kitoblar yog‘ilib kelmoqda va bir-biriga tiqilmoqda. (Charles-Augustin Sainte-Beuve, *Correspondance*, 1833)

Poindre

Ta’rifi: Sanchmoq. Paydo bo‘lmoq. Paydo bo‘la boshlamoq.

Tuslanishi: *Poindre joindre* fe’li kabi tuslanadi. Ko‘pincha infinitivda, indikativning hozirgi, imparfait va kelasi zamonining uchinchi shaxslarida hamda hozirgi zamon sifatdoshi (*poignant*) shaklida uchraydi. Bu fe’lning nuqsonliligi ba’zan xatolarga sabab bo‘ladi: Mustaqillikni ifodalovchi so‘zlar eshitilgan yagona shaxs (Honoré de Balzac, *Martyr calviniste*, 1841)

ISSN 3030-3907

Pouvoir

Ta’rifi: Biror ishni qilish imkoniyatiga ega bo‘lmoq.

Tuslanishi: *Pouvoir* barcha zamonlarda tuslanadi, lekin unda buyruq mayli (impératif) yo‘q.

Quérir

Ta’rifi: Qidirmoq. **Tuslanishi**: *Quérir* faqat infinitiv shaklida *aller, envoyer, venir* fe’llari bilan va faqat huquq sohasida ishlatiladi.

Ravoir

Ta’rifi: Qayta ega bo‘lmoq, yana qo‘lga kiritmoq. Sinonimi: *recouvrer*.

Tuslanishi: Ko‘pchilik klassik lug‘atlarga ko‘ra bu fe’l nuqsonli va tuslanmaydi. Biroq, ayrim hududiy variantlarda tuslangan shakllari uchraydi.

Rire

Ta’rifi: Emotsional holatni, odatda quvonchni, og‘izni ochib va uzilib-uzilib chiqadigan nafas bilan (ba’zan shovqinli), ko‘zning biroz qisqarishi bilan ifodalamoq.

Tuslanishi: *Rire* fe’lining o‘tgan zamon sifatdoshi jins va ko‘plikka ega emas: *ri*.

Saillir

Ta’rifi: Kuch bilan otilib chiqmoq. Hujum qilish uchun otilib chiqmoq.

Tuslanishi: *Saillir* faqat infinitivda va uchinchi shaxslarda ishlatiladi:
il saillit, le sang saillissait.

Seoir

Ta’rifi: Mos kelmoq, yarashmoq. **Tuslanishi**: *Seoir* indikativning uchinchi shaxs birlik va ko‘plik shakllarida ishlatiladi:
hozirgi zamon: *il sied, ils siéent*,
imparfait: *il seyait, ils seyaient*,
kelasi zamon: *il siéra, ils siéront*,
shart mayli: *il siérait, ils siéraient*,
subjonctif hozirgi zamon: *qu’il siée, qu’ils siéent*. Unda qo‘shma zamonlar yo‘q. Hozirgi sifatdosh va sifatdosh sifatida: *séant, séante, seyant, seyante*.

Soudre

Ta’rifi: Tushuntirmoq, yechmoq. (argumentni) yo‘q qilmoq, rad etmoq. Ishontirmoq.

Tuslanishi: *Soudre* hozir faqat infinitivda ishlatiladi: *soudre un problème*.

Sourdre

Ta’rifi: Yerdan chiqmoq. Sinonimi: *jaillir* (otilib chiqmoq). **Tuslanishi**: *Sourdre* faqat infinitivda va indikativning hozirgi hamda imparfait zamonining uchinchi shaxslarida ishlatiladi: *il sourd, ils sourdent, il sourdait, ils sourdaient*.

Stupéfaire

ISSN 3030-3907

Ta’rifi: Kimnidir hayratga solmoq. Oddiy sinonimi: *stupéfier*.

Tuslanishi: *Stupéfaire* faqat qo‘shma zamonlarda va indikativning hozirgi zamon uchinchi shaxs birlik shaklida hamda passiv konstruktsiyalarda uchraydi.

Survivre

Ta’rifi: Boshqa bir kishidan keyin tirik qolmoq. Hayotidagi muhim narsani yo‘qotgandan keyin yashashda davom etmoq.

Tuslanishi: *Survivre* fe’lining o‘tgan zamon sifatdoshi o‘zgarmas (invariable), ya’ni u jins va ko‘plikka moslashmaydi.

Traire

Ta’rifi: Sigir va boshqa sut beruvchi urg‘ochi hayvonlarning yelini (qo‘l bilan yoki sog‘ish apparati yordamida) siqib sut chiqarib olmoq.

Tuslanishi: *Traire* indikativning passé simple va subjonctif imparfait zamonlarida tuslanmaydi.

Urger

Ta’rifi: Shoshilinch bo‘lmoq, dolzarb bo‘lmoq. **Tuslanishi**: *Urger* shaxssiz (impersonnel) fe’l bo‘lib, buyruq mayliga ega emas va faqat birlikda tuslanadi.

Vouloir

Ta’rifi: Qat’iy niyat, istak, xohish bildirmoq. **Tuslanishi**: Buyruq maylidagi *veux, voulons, voulez* shakllari juda kam ishlatiladi (iroda yoki qat’iyatni ko‘rsatish uchun). Muloyim taklif qilish uchun *veuille, veuillez* ishlatiladi. *Veuillons* shakli esa umuman ishlatilmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. EspaceFrançais. *Les verbes défectifs en français.* https://www.espacefrancais.com/les-verbes-defectifs/

2. Le Robert. *Guide grammatical: verbes défectifs.* https://dictionnaire.lerobert.com/guide/verbes-defectifs

3. Grevisse, M. (2016). *Le Bon Usage.* Bruxelles: De Boeck Supérieur.

4. Riegel, M., Pellat, J.-C., Rioul, R. (2018). *Grammaire méthodique du français.* Paris: PUF.

5. https://www.lesoir.be/149694/article/2018-04-06/

6. Wikipédia. *Verbes défectifs en français.* https://fr.wikipedia.org/wiki/Verbes_d%C3%A9fectifs_en_fran%C3%A7ais

ISSN 3030-3907